

ШКІДНИКИ РІПАКУ В УКРАЇНІ: РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ І ШКІДЛИВІСТЬ

Гордєєва О.Ф., Біленко О.П.
Полтавський державний аграрний університет

В останні роки спостерігається суттєве зростання валових зборів насіння ріпаку, зміцнення його конкурентних позицій та розширення ринків збуту. Запорукою отримання високої урожайності насіння ріпаку є надійний захист його посівів від комах-фітофагів, які мають високу шкідливість і впливають на продуктивність культури та якість насіння.

Фауна комах, які пошкоджують як ярий, так і озимий ріпак у період вегетації, досить різноманітна. Окремі шкідники цієї культури були описані ще наприкінці ХІХ та на початку ХХ століття. Як найбільш небезпечні види на посівах ріпаку в Україні відмічені хрестоцвіті блішки та ріпаковий пильщик. Серед комах родини Curculionidae зазначені, як більш шкідливі, стебловий капустяний та ріпаковий прихованохоботники. Меншої шкоди посівам завдавали ріпаковий листоїд, озима совка, лучний метелик, капустяна міль, жук-кравчик, стручкова вогнівка та ін. Ріпаковий квіткоїд в ті часи був одним із найнебезпечніших ворогів ріпаку в Німеччині. В Україні ця комаха не завдавала ріпаку суттєвої і масової шкоди.

Розробка ефективної, науково обґрунтованої системи захисту посівів ріпаку при сучасній технології його вирощування потребує уточнення видового складу шкідників, визначення найнебезпечніших видів, оцінки їх шкідливості.

Добре відомо, що комахи як у географічних, так і в локальних масштабах розподіляються вкрай нерівномірно. Ця нерівномірність спричинена відмінностями у природних і господарських умовах тих чи інших районів, від яких, головним чином, залежать як можливість існування, так і масштаби розмноження комах.

Деякі види шкідників є шкідливими лише у певні фенофази розвитку культур, і саме в ці фази необхідно ретельно слідкувати за їх розвитком та чисельністю. Критерієм доцільності хімічних обробок посівів ріпаку передбачено застосування показника економічного порогу шкідливості (ЕПШ). При цьому слід зазначити, що озимий та ярий ріпаки мають однаковий спектр шкідників. Відмінності в розвитку цих двох форм визначають різні умови їх пошкодження. Початок цвітіння ярого ріпаку співпадає з кінцем цієї фази озимого. Шкідники переходять з озимого ріпаку на ярий, особливо ріпаковий квіткоїд, стебловий прихованохоботник і капустяна галиця.

На посівах ріпаку ярого та озимого в Центральному Лісостепу України виявлено 43 види шкідливих комах, які належать до 8 рядів та 19 родин. Небезпечними шкідниками сходів ріпаку є хрестоцвіті блішки, серед комплексу яких домінує чорна, рідше трапляються синя, виїмчаста, хвиляста та світлонога. Найбільш загрозливим шкідником генеративних органів виявився ріпаковий квіткоїд, щільність популяції якого є незмінно високою. В окремі роки значної шкоди ріпаку завдає капустяна попелиця. Відносні втрати урожаю від

пошкоджень ріпаковим квіткоїдом досягали 57,5 %, хрестоцвітими блішками – 41,2 %, капустяною попелицею – 18,0 % [2, 3, 4]. Дослідження, проведені на посівах ріпаку озимого на дослідному полі ВНАУ впродовж 2018-2020 рр., показали, що найнебезпечнішими шкідниками ріпаку є ріпаковий квіткоїд, ріпаковий насіннєвий прихованохоботник та капустяний стручковий комарик. Чисельність зазначених фітофагів перевищувала ЕПШ. В одному стручку знаходилося до 20-25 личинок стручкового комарика, заселеність бутонів ріпаку озимого личинками та яйцями ріпакового квіткоїда становила 52%, чисельність насіннєвого прихованохоботника – 2–3 екз./м². Досягала ЕПШ і щільність хрестоцвітих блішок (3–4 екз./м²) [7].

У Північно-східному Лісостепу, як найбільш розповсюджені, на посівах ріпаку ярого відмічені квіткоїд ріпаковий, блішки хрестоцвіті та пильщик ріпаковий. В результаті багаторічних досліджень (2005–2015 рр.), що були проведені в базових господарствах управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби у Сумській області, встановлено, що хрестоцвіті блішки заселяли 80,0–100 % площ, квіткоїд ріпаковий – 96–100 %, пильщик ріпаковий у фазу розетки – 13–72 %, у фазу бутонізації – 28–100 % площ. Квіткоїд ріпаковий пошкодив 19–62 % рослин, блішки хрестоцвіті у фазу сходів восени – 8–40 %, у фазу стеблуння весною – 8–61 %, пильщик ріпаковий у фазу бутонізації – 4–12 % рослин. Серед спеціалізованих шкідників ріпаку чисельність ріпакового квіткоїда була найбільшою і становила 2–7 екз./рослину [5].

В південному регіоні України в осінній період загрозу становлять хрестоцвіті блішки, капустяна міль, ріпаковий пильщик та різні види совок. Кожен з перелічених шкідників за недостатнього чи несвоєчасного контролю може нанести суттєву шкоду майбутній врожайності. Найпоширеніші шкідники у весняну вегетацію культури: хрестоцвіті блішки, ріпаковий квіткоїд, прихованохоботники, капустяна попелиця, трач ріпаковий, капустяний стручковий комарик [9, 10].

У Східному Лісостепу України на полях ННВЦ «Дослідне поле» ХНАУ ім. В.В. Докучаєва та НДІ рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААНУ було виявлено 54 види спеціалізованих і багатоїдних шкідників капустяних культур, які належать до 8 рядів та 22 родин. Найбільш шкідливими видами на посівах ріпаку є комплекс хрестоцвітих блішок і ріпаковий квіткоїд. За результатами досліджень у 2012 році щільність жуків хрестоцвітих блішок на сходах ріпаку коливалася в межах 45,2–76,3 екз./м² і перевищувала ЕПШ у 9,1–15,3 рази. Небезпечними для рослин ріпаку ярого були жуки хрестоцвітих блішок нового покоління. Вони пошкоджували зелені стручки і в цьому випадку виступали в ролі шкідників генеративних органів. Щільність їх у першій декаді липня досягала 350 екз./м². Щільність жуків ріпакового квіткоїда у фазі бутонізації сягала 3,4 екз./рослину, а на початку цвітіння – 7,1 екз./рослину. Окрім зазначених видів значної шкоди посівам ріпаку щороку завдають капустяна попелиця, капустяна міль, оленки та хрестоцвіті клопи. Заселеність рослин ріпаку ярого попелицею у фенофазах бутонізації–цвітіння становила 100 %, у фенофазах утворення стручків та їх росту – 93 %. Щільність гусениць

капустяної молі на ярому ріпаку була в межах 3,5–6,1 екз./м², капустяних клопів – 6,5–6,9 екз./м², волохатої оленки – 3,2–4,1 екз./м² [6, 8].

В умовах достатнього зволоження Західного Лісостепу України найбільш шкідливими є блішки (ріпакова та хрестоцвіті), насіннєвий і стебловий прихованохоботник, ріпаковий: квіткоїд, пильщик, трач. За результатами польових досліджень в насінницькій сівозміні лабораторії насіннєзнавства Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН у період бутонізації рослин у 2019 році чисельність жуків ріпакового квіткоїда на ріпаку озимому перевищувала поріг шкідливості й становила в середньому 4 екз./роsl., у 2020 році – 5 екз./роsl. До початку цвітіння цей показник зріс, відповідно, до 8 і 9 екз./роsl. [1].

Таким чином, спектр основних шкідників ріпаку у різних регіонах України декілька відрізняється. Поширення шкідників залежить від відповідності природних умов певної ґрунтово-кліматичної зони до сприятливості протікання життєвого циклу комах. Але, серед найбільш шкідливих видів, незмінно зазначені хрестоцвіті блішки (*Phyllotreta* spp.) та ріпаковий квіткоїд (*Meligethes aeneus* F.).

Список використаних джерел

1. Глива В.В., Случак О.М., Волощук О.П. Підвищення врожайності й посівних якостей насіння ріпаку озимого залежно від застосування інсектицидів в умовах Західного Лісостепу України. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. 2021. Вип. 69 (2). С. 2-40.
2. Гордєєва О. Ф. Видовий склад шкідників ярого та озимого ріпаку (*Brassica napus* var. *varias* *napus* L.) в умовах Лівобережного Лісостепу України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2003 р. № 3–4. С. 56–59.
3. Гордєєва О. Ф. Основні шкідники ріпаку та контроль їх чисельності в Лівобережному Лісостепу України : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 16.00.10. Харків, 2010. 177 с.
4. Гордєєва О. Ф. Шкідники на ріпаку та способи боротьби з ними. *Агровісник. Україна*. 2006. № 10. С. 19-21.
5. Деменко В.М., Говорун О.Л., Ємець О.М., Кабанець В.В. Динаміка чисельності основних шкідників ріпаку озимого в умовах Північно-східного Лісостепу України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія : Агрономія і біологія. 2017. Вип. 2. С. 30-35.
6. Євтушенко М.Д., Станкевич С.В., Вільна В.В. Найбільш небезпечні шкідники ріпаку й гірчиці на дослідних полях Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва у 2012 році / *Захист рослин у ХХІ ст. Проблеми та перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю з дня заснування факультету захисту рослин*. (м. Харків, 14 вересня 2012 р.) Харків : ХНАУ, 2012. С.34–35.
7. Пінчук Н.В., Вергелес П.М., Коваленко Т.М. Ефективність захисту посівів озимого ріпаку від шкідливих організмів. *Сільське господарство та лісівництво*. 2021. № 22. с. 119-134.
8. Станкевич С.В., Кава Л.П. Шкідники ріпаків озимого і ярого у Східному та Центральному Лісостепу України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. Сер. : Фітопатологія та ентомологія. 2013. № 10. С. 163-168.
9. Інсектицидний захист озимого ріпаку. Інсектицид VS шкідник. URL: <https://superagronom.com/articles/353-insektitsidny-zahist-ozimogo-ripaku-insektitsid-vs-shkidnik> (дата звернення: 15.10.2022).
10. Осінні обробки ріпака озимого: регіональні особливості. URL: <https://superagronom.com/articles/560-osinni-obrobki-ripaku-ozimogo-regionalni-osoblivosti> (дата звернення: 15.10.2022).